

FOGLYUL EJTETT FORRADALOM

Eörsi László '56 mítoszairól

1956 folyamatos átértelmezése korántsem egyszerű ügy. Huszonöt évvel ezelőtt, az első nagy „értelmezési sokkba” egy rendszer roppant bele. Azóta a liberális demokrácia is veszni látszik. A hazai jobboldal az utóbbi két évtizedben hatalmas erőfeszítéseket tett 1956 birtokbavételéért. A küzdelem mára beérett. Nagy Imre szerepe halványul, új mítoszok születnek. **Eörsi László** történész, a korszak kutatója úgy fogalmaz: „Kezdetől világos volt, hogy a jobboldalnak kell a forradalom, Nagy Imre nélkül. A baloldalnak kellett volna Nagy Imre, ha lehet, forradalom nélkül.”

– Akié a múlt, azé a jövő, idézi az orwelli mondatot a Beszélőben megjelent írásában, amelyben a jobboldali '56-kép fejlődéstörténetét tekinti át. **Úgy látja: az eltelt huszonöt év egyirányú utca, amelyben a forgalom jobbra tart. De nem volt ez mindig így.**

– És főleg nem így indult. A rendszerváltás korának forradalomszemléletét óvatos, béketeremtő önmérséklet jellemezte, ami nem is csoda. Huszonöt évvel ezelőtt sokan úgy gondolták, nem lehet kiszámítani, hogy az események milyen fordulatot vesznek. Ami '89-ben zúdult a társadalomra, sokkoló élmény lehetett. És bár tiszteletre méltó önmérséklettel viseltük, a békülékeny beszéd indokolt volt. Senki nem akart mást revánssal fenyegetni, a társadalmat nyomás alá helyezni.

– **A forradalomfelfogás különbségei azért akkor is érzékelhetőek lehettek.**

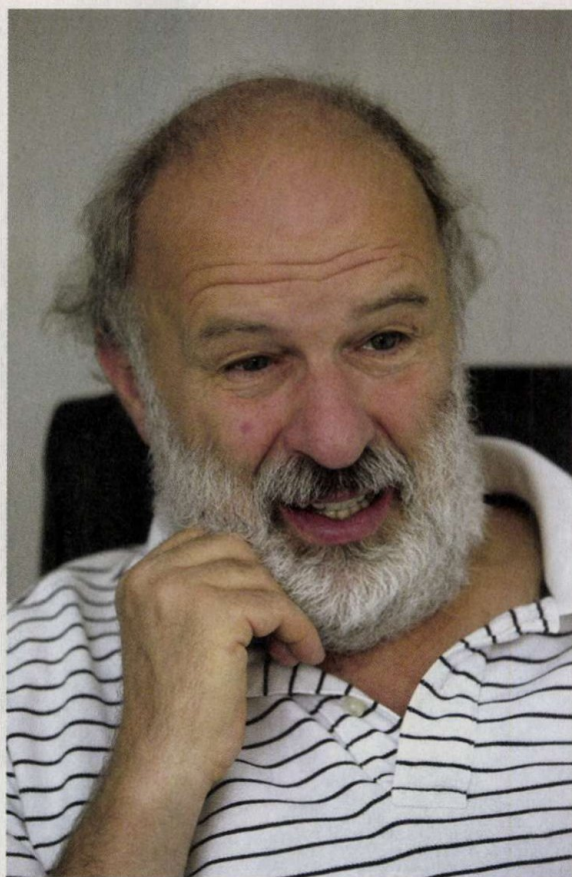
– Nyilván tudtuk vagy sejtettük, hogy a kép sokszínűbb a felszínen láthatónál. Vannak népies, urbánus, nacionalista és szabadságevű '56-osok. Éreztük: az egykori szereplőknek más és más volt fontos már '56-ban is. Utólag mégis el kell mondani, hogy a gyász, a búcsú, az újratemetés a mai közviszonyokkal összevetve méltósággal fogadott kegyelmi állapot volt.

– **Sok minden létezett az '56-osok tudatában, amit ma nem is értenénk. Nem létezik például „nemzetközi munkásosztály” (egyáltalán munkásosztály), amelynek „felmentő ítéletére” Nagy Imre az utolsó szó jogán hivatkozott. Nincs demokrati-**

kus szocializmus (azt sem tudjuk, mi az) és még egy sor, számukra lényeges dolog.

– De legalább ennyire értelmezhetetlen a semlegesség követelése is. Senki sem tartja realitásnak, hogy lehetnek „munkásönkormányzatok”. A munkástanácsokat elfelejtettük, újjászervezésükre kísérlet sem történt. '56 exponensei szabad

BUJÁK ATTILA
interjúja

FOTÓ: RISKÓ GÁSPÁR

Eörsi László 1955-ben született Budapesten (Eörsi István író, '56-os elítélt fia). A rendszerváltást követően az 1956-os Intézet munkatársa, számos, a forradalom eseményeivel, résztvevőivel foglalkozó forrásértékű munka szerzője.

választásokat, többpártrendszer követeltek. A mai magyarok legjobb esetben is „szükséges rossznak” tartják a pártokat. Jó részük választani sem jár. Ezért is figyelemreméltó az igyekezet, amivel a kurzus roppant erőket mozgósít, alkotmányoszövegeket konstruál, hogy létrehozza az új, „Fideszre fazonírozott” ’56-szemléletet. Mint kiderült, ez nem egyszerű. Indulásként „le kellene váltani” a még élő ’56-os nemzedéket.

– Ez, ha jól tudom, azonnal elkezdődött. Az első, ami ’90 után feltűnt, Nagy Imre egykori körének (az ismert értelmiségi ötvenhatosoknak, a TIB-eseknek, Bibó híveinek) háttérbe szorítása volt.

– Már az első években látszott, hogy Nagy Imrével bajok lesznek. Azóta jobboldalról szinte betű szerint ugyanazokat a rágalmakat szórják rá („ügynök”, „cárgyilkos”, „padlássöprő”), mint kádárista ellenfelei. Kezdetből világos volt, hogy a jobboldalnak kell a forradalom, Nagy Imre nélkül. A baloldalnak kellett volna Nagy Imre, ha lehet, forradalom nélkül.

– Szinte azonnal felbukkanak a durva átfestési törekvések. A legriasztóbb öszinteséggel egy Kunszabó nevű ember fejtegette ki: minek dátumokkal, adatokkal, hatalmas részletekkel bibelölni?! Heroikus erőfeszítéseket kell tennünk, hogy nemzetünk érdekében átírjuk a nemzeti történelmet.

– Antall József ezt azért elegánsabban mondta: „Minden nemzetnek szüksége van (történelmi) mítoszokra.” Legyen a kis október a magyar nép nagy mítosza. Ami a Kunsza-

bó-mondatot illeti, senki sem vette komolyan. De azonnal megvalósult, amikor Orbán vette kezébe az ügyet. A látható eredmény az ominózus madaras szobor. Amiről ’90-ben álmodoztak, tengernyi pénz, kín, vita, fájdalom, megaláztatás árán ott áll a Szabadság téren.

– Döntő fordulat lehetett, amikor a forradalom magukat szélsőjobbosnak valló résztvevői rádöbbenek, vége a mellébeszélésnek, kitorrt a szabadság. Nem kell álcázniuk magukat, felfedhetik valódi arcukat.

– Lényegében a radikális ’56-osok – köztük néhány „történetíró” – ollózták össze azt a képet, amely a forradalmat a világbolsevizmus elleni harc élvonalába helyezi. Erre mondta Litván György keserűen: „Mintha utólag akarnák igazolni Kádárt.” Az értelmezés valahol 1919-cel, Prónayékkal, Héjjasékkal indul, hogy „az igazi felkelők” a „judeobolsevista diktatúra” ellen vívott hősi harcok után tudatosan készítsék elő ’56 katarziszát. Ami persze tömény hazugság, gyermeteg öntömjénezés. Senki sem készített elő semmit, senki sem szervezett meg semmit, senki sem lázított fel senkit. ’56-nál robbanásszerűbb, spontánabb folyamat alig van a magyar történelemben. Hogy a lakások mélyén ki mit gondolt, arról természetesen semmit sem tudunk. De azt nyugodtan állíthatom: aki a forradalomban valóban részt vett, nem volt sem illegalista, sem mozgalmár, sem diverzáns, sem összeesküvő. In-

Értelmiségiek, diákok nélkül nem lett volna forradalom

**A kurzus roppant erőket mozgósít,
hogy létrehozza az új,
„Fideszre fazonírozott” ’56-szemléletet.**

kább a kétségbeesett igyekezetet látjuk, ahogy stabilizálni próbálják a helyzetet. Minden küldöttség, amely Nagy Imrénél megjelenik, elképesztő makacssággal győzködi őt, tartjuk meg a kényes egyensúlyt. Alapvetően két dologtól félték. „Csak nehogy visszajöjjen Rákosi”, de közben „arra is vigyázzunk, vissza ne térjen a háború előtti rend”. Jó ideje kutatom a témát, ám ma is naponta meglepődöm, ha a forrásokat olvasom: milyen aggályosan ügyeltek arra, megrághva minden egyes mondatot, nehogy megbillenjen a mérleg. Amit persze úgysem lehetett volna egyensúlyban tartani.

– Annál meglepőbb bizonyos veterán szereplők rendszerváltás utáni őrzöngő stílusa. '56-ban ők más emberek voltak?

– Nyilván nem. De bekövetkezett az, amire számítani lehetett. A vereség, a szétesés, a menekülés, a megalkuvás, a megtorlás szétdőlt minden belső kohéziót. Szétszóródtak, kívándoroltak, disszidáltak, hazatértek. Mindenki élte a saját életét, alakította világnézetét. És megöregedett. De még egyszer hangsúlyozom: a látszólagos győzelem pillanatában (mondjuk november 1. után) a józan többség

Vitatott történet a Tóth Ilonád

a kiküzdött status quót szeretne volna fenntartani. A természetlen „mi lett volna, ha” köröket most ne fussuk le.

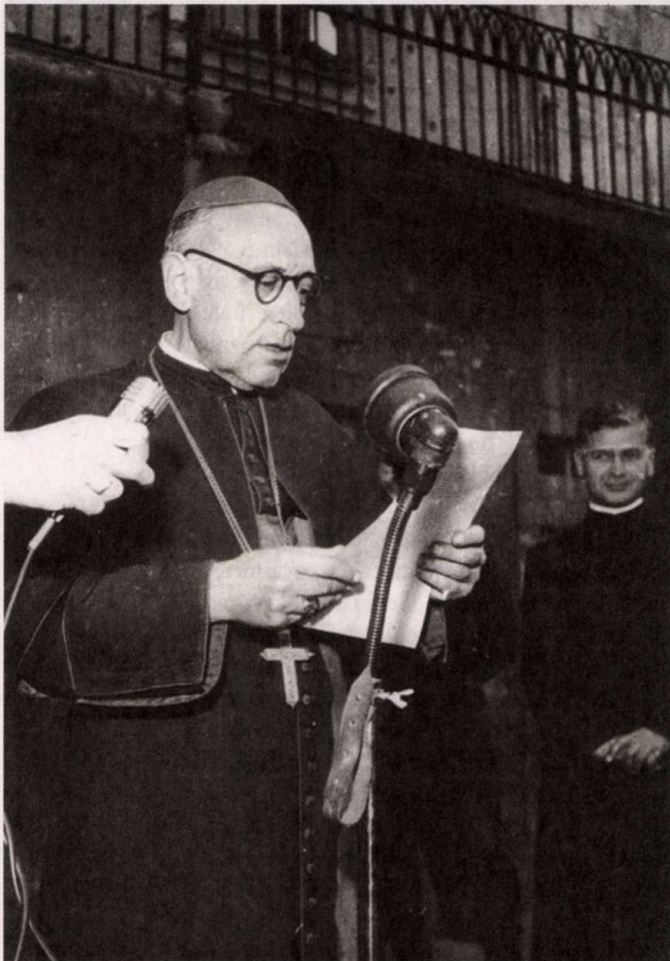
– A legbizarrabb, ahogy a kádári rágalmak és a szélsőjobb '56-os önminősítései a rendszerváltás után „összecsúsznak”. Szinte már hetvenkednek azzal, amivel évtizedekig sározták őket.

– Mink András tesztelte ezt a jelenséget 2000-ben. Egy jobboldali lapban álneven közzétett egy cikket, amelynek állításait a Berecz–Hollós–Lajtai-féle propaganda állításaiból szedegette össze. A csel az volt, hogy az érzelmi hangsúlyokat áthelyezte, a megbélyegző fordulatokat dicsekvéssé, öntömjenézéssé változtatta. A jobboldalon elképesztő ünneplés, valóságos ujjongás fogadta: végre valaki ki merte mondani, amit gondolunk. Végül a szerző „leleplezte magát” egy másik lapban. Az évtized ideológiai csőbehúzása volt, ékes bizonyítéka annak, hogy a kádári rágalomárnia és a szélsőjobb önmeghatározása egy töről fakad. A dologban csak az a diszonáns, hogy történetünk idején, 1956-ban forrásszerűen ebből semmi sem igazolható. Ilyesmit senki le nem írt soha, pláne önmagáról.

– Az első durva '56-os meghasonlás Göncz Árpád Kossuth téri kifütyültése volt.

– Az valóban megdöbbentő élmény. Nem lehettek többen ezer-kétezer-nél, de ennyi is elég volt ahhoz, hogy '56 frusztrált „népi szárnyát” megjelenítsék. 1992. október 23. a radikális szélsőjobb történelmi érvekkel megtámogatott legitimációja. Megmutatta, amit sejtettünk. Valóban létezik domináns vete-

Mindszenty bevonása a politikai propaganda remekműve

rán-közvélemény, amely a jobboldalt tűzön-vízen át követi, ahogy máig teszi. Jelenlétében vékony és súlytalan, de agresszív fellépésével alkalmas arra, hogy '56-ot „jobboldali hagyománnyá” transzformálja.

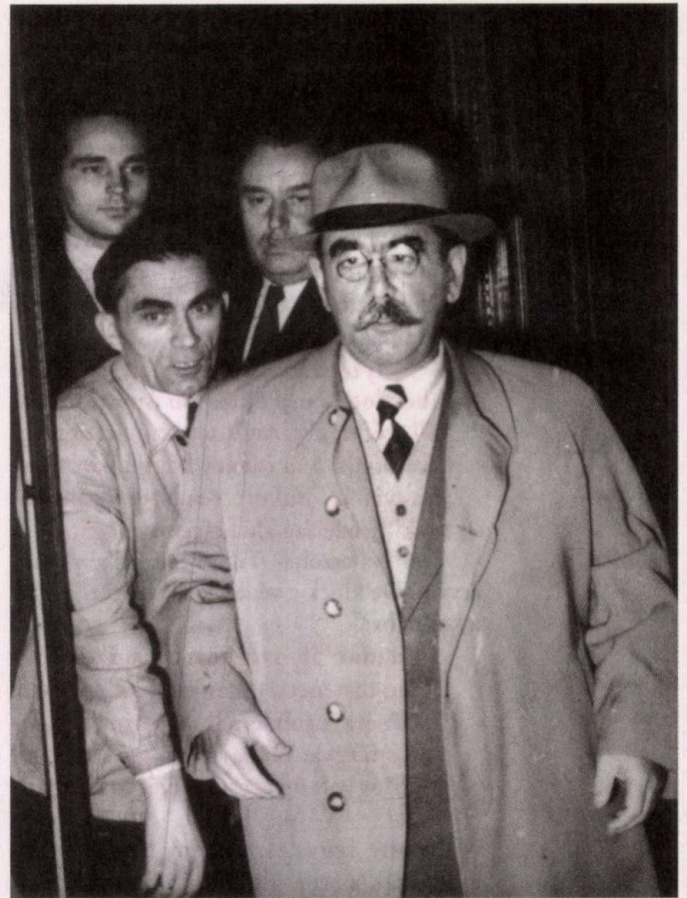
– **Antall már mítoszokról beszélt. A „pesti srácok”-romantika is ilyesmi. Szerepük szerint ők voltak az ártatlankok, a tiszták, október igazi hívei, akik nem követtek értelmiségi irányzatokat, hataloméhes politikusokat.**

– A pesti srácok, ha még élnek, ma már nyugdíjasok. Hogy mit gondoltak hatvan évvel ezelőtt, a történetírás eszközeivel tisztázhatatlan. Szomorú tény, hogy 1990 után őket, az öregedő srácokat használták faltörő kosznak az „'56 elfoglalásáért” vívott harcban.

– **A történeti konstrukció állítólag úgy fest, hogy míg '56 értelmisége demokratikus, modernizációs tradíciót követett, az utca a nép fiaié, az „igazi”, kemény öklű szabadságharcosoké.**

– Csakhogy sosem volt ilyen szereposztás. Újságírók, diákok, értelmiségiek, Petőfi körösök nélkül nem lett volna forradalom, miközben az is igaz, hogy az értelmiségi a fegyveres harctól érthetően viszolyog. Ez ilyen egyszerű.

– **A jobboldal '56-os találmánya Mindszenty mítosza. Annál is furcsább, mivel az események alakításában alig volt, nem is lehetett szerepe.**

– Mindszenty bevonása a politikai propaganda remekműve. Feltételezik, hogy valamit tett (volna), ha erre november elsejéről negyedikre hajnaláig ideje lett (volna). Kádárék azt is

*A jobboldalnak
nem kell
Nagy Imre*

*A legszívósabb
a Köztársaság téri
mítosz*

FOTÓK: MTI

bizonygatták, hogy Mindszenty a restauráció vezetője lett volna, ha erre módja adódik. Az igazság az, hogy Mindszenty akkor is fajsúlyos szereplő, ha meg sem szólal. Egyházi pozíciója, a per, a meghurcoltatás erősítette a tekintélyét. Halvány politikai utalástán felfedezhetünk abban, hogy beszédében Nagy Imre kormányáról szólva – név nélkül – „a bukott rendszer örököseit” emlegeti. Ez megelőlegezte feltételezett szerepét. De elszámította magát.

– **Helyzetének bizarr voltát jelzi egy anekdota, amely idősebb Antall Józseftől származik. Amikor a szovjetek megindulnak, ő is rohan, hogy a kormány (vagyis „a bukott rendszer örökösein”) védelme alá helyezze magát.**

– Erre válaszolta Tildy: „Rendben van, atyám. De kinek a védelme alá helyezi magát a kormány?”

– **Vitatott '56-os mítosz a tragikus Tóth Ilona-történet. A magyar Jeanne D'Arc 1990 óta a jobboldal vágyainak titkos tárgya. Előljáróban: gyilkos vagy áldozat volt ön szerint az orvostanhallgató?**

– Rövidre fogva, szerintem tényleg meggyilkolták a sebesült szállítómunkást. Fementő magyarázatok persze vannak: vere-ség, pszichózis, küzdelem, félelem. De döntő érvek szólnak emellett, hogy a per

nem volt koncepció eljárás. Azt is meg kell jegyezni, a politikának '57-ben épp-úgy, mint 2001-ben, kizárólag a lány volt érdekes. Értelmiségi, kicsi, törékeny, fiatal, szinte még gyerek. A két férfi tette társnak rokonai sem voltak. Nem törődik velük a kutya sem. Az utóbbi években Tóth Ilona-ügyben a jobboldalon tébolyult hangulat

Az agresszív szélsőjobb

Göncz Árpád
kifütyültetése

uralkodott. Jobbágyi Gábor, az abortusz elleni harc bajnoka Tóth meggyalázásáról érkezett.

– A legabszurdabb mítoszok időről időre lábra kapnak. Nem véletlen, hogy maga Kövér László házelnök hozakodott elő az egyik híres Köztársaság téri fabulával: Medgyessy Péter és Kovács László nem mert kijönni a Köztársaság téri székházból, nehogy ugyanúgy járjanak, mint Mező Imre, akit hátra lőttek „saját elvtársai”.

– A kazamatalegenda mellett ez a legszívósabb Köztársaság téri mítosz. A mélyben a lélektani háritás, az önfelmentés ösztöne húzódik meg. A késztetés, hogy a gyalázatos lincselést az áldozatok nyakába varrják. Azért abban

már meg lehetne állapodni össznemzetileg, hogy a tér (és az a huszonöt halott) a forradalom menthetetlen szégyene. Hiteles tanúkkal bizonyítható, hogy Mezőket valóban Tuskóláb társasága lőtte le. A hátbalövéses legenda Litván feltételezése szerint a börtönvilágban kaphatott lábra. De hogy komolynak tartott egyetemen, például pázmányos körökben is átvegyék, az több mint kellemetlen.

– A jobboldal 2010-re véglegesen kisajátította '56 értelmezését?

– Amit erről gondolnak, azt az alkotmányukban rögzítették. Én az őszi beszédet, az évfordulós tüntetéseket tartottam vízvázolónak. Az utcára vonuló, tankfoglalt tüntetők a tudatosan provokált botrányt „'56 reinkarnációjának” tekintet-

ték. A forradalmat jelképesen lefoglalták és foglyul ejtették.

– Ez elég rosszul hangzik. Pillanatnyilag semmi jele annak, hogy a jobboldali narratívával bármi szembeállítható?

Az '56-ról folytatott vitában a politikai szenvedély minden megfontolást felülír.

– Az '56-ról folytatott vitában a tudomány veszésre áll. A politikai szenvedély minden megfontolást felülír. Egy vigasz azért van: Bibó gondolatai fennmaradnak, a források rendelkezésre állnak. Dolgozunk, írunk, kutatunk, s egyszer még lesz mit mondanunk.

— HIRDETÉS

**“MEG KELL ŐKET ÖLNI,
ÉS AZÉRT IS KAPOK JUTALMAT.”**

NIKKÓ, 8 ÉVES

Neked **8**?

**BESZÉLGESS A GYEREKEDDEL,
HOGY A JÁTÉK NEM VALÓSÁG!**

mediaunio.hu/neked8 | facebook.hu/neked8